

Horvátország: A Tudjman korszak vége

A Közép- és Kelet-európai Tagozat tanácskozása
2000. március 30.

Tabajdi Csaba, a Tagozat elnöke

Mai témánk: Horvátország a választások után. A téma időszerűségét az adja, hogy Horvátországban kormányváltás történt. Sőt ez több mint kormányváltás, hiszen egy korszak, a Tudjman korszak lezárult. Horvátország merre indul el, mit fog kezdeni a problematikus, sőt bizonyos értelemben válsághelyzettel, az majd ki fog derülni.

Horvátország Magyarország számára nem csak azért fontos, mert a magyar miniszterelnök kitüntetett figyelmet fordít erre az országra. Most ki fog derülni, hogy ez Franjo Tudjman iránti személyes szimpátiája miatt történik-e, vagy valóban úgy gondolja, hogy Horvátországnak geostratégiai jelentősége van Magyarország számára? Nincs hűján logikának az a felfogás, hogy Magyarországnak mindenképpen baráti stratégiai partnert kell találnia a délszláv országok, a Balkán irányában. Ha ez nem a Szerbiával való szembeállításon, hanem a realpolitikán alapul, akkor még üdvözlendő is.

Račan miniszterelnöknek szembe kell néznie a problémával, hogy miként tudja kialakítani szociáldemokrácia álláspontját a nemzeti kérdésben és a kisebbségek ügyében, különösen Bosznia–Hercegovina és a menekültek problémáiban. *Hogyan tudják Horvátországot úgy modernizálni, úgy közelebb vinni az európai integrációhoz, hogy közben a valós nemzeti problémákra is választ adjanak?* Anélkül, hogy beleesnének a jobboldal nacionalizmusába, miközben nem szabad beleesniük abba másik csapdába sem, hogy ezeket a kérdéseket nem kezelik súlyuknak megfelelően.

Nagyon érdekes volt nemrégiben egy nemzetközi tanácskozáson, hogy az osztrák Renner Intézet igazgatója sok más mellett Haider térhódításában olyan okot is látott, hogy az osztrák szociáldemokraták elmulasztották a nemzeti kérdés megfelelő kezelését. Túlsá-

Keletről Nyugatra Európa közepén

gosan racionálisan kezelték és nem vették figyelembe, hogy a nemzeti kérdésnek nagyon erős érzelmi töltete is van. Elmondták más nyugati partnerek is – a belgiumi, a hollandiai, a francia szociáldemokraták, szocialisták képviselői, hogy ha a globalizációra a baloldal nem ad kellő választ, ha átengedi a teret a jobboldalnak, akkor ez mindig problémák forrása lesz, és a szélsőjobb térnyeréséhez vezet.

Szalai Zsolt, volt zágrábi nagykövet, a Rijeka Port Rt. alelnöke

Amit elmondok, azt tekintsék úgy, hogy egy olyan ember szavait hallják, aki ezt az országot szereti, aki három évig dolgozott ott nagykövetként, és ma is gyakorlatilag folyamatosan benne van az ország politikai és gazdasági történeteiben. Nemcsak a Rijeka Port nevű magyar–horvát közös vállalat révén, hanem más megfontolásokból is folyamatosan foglalkozom az országgal, gyakorlatilag majd minden héten lent vagyok.

Az előzményekről. Most nyílt alkalom a tényleges rendszerváltásra. Ki lehetett jönni Franjo Tudjman árnyékából, aki megteremtette, de egyben saját képére is formálta a független Horvátországot. A független Horvátország fennállásának első tíz évében *három alapvető dilemmán nem tudott úrrá lenni*:

1. A többpárti parlamenti demokráciát nem lehet az egypártrendszer politikai gyakorlata alapján kormányozni.
2. A modern piacgazdaságot nem lehet államszocialista tervutasításokkal szabályozni.
3. Nem lehet egyfelől Európába igyekezni, másfelől regionális középhatalmi szerepre törni a Balkánon, elsősorban Boszniában.

Ez a három dolog inkompatibilis. Amíg a Tudjman-vezetés létezett, addig ezt a három dilemmát az ország nem tudta megoldani. Mi váltotta ki a változást? Mi eredményezte az eddigi ellenzék sikerét, sok nehézsége ellenére is? Az előző kormánypárt a klasszikus MDF-re emlékeztet. Jellegeiben inkább gyűjtőpárt, mintsem kifejezetten ideológikus töltetű mozgalom. Jellemző, hogy a JKSZ, vagy HKSZ előző tagságának jelentős hányada nem a szociáldemokrata pártban, hanem a HDZ-ben található. Most elmúlt az a biztonsági veszélyhelyzet Horvátország fölött, amely a centralizált elnöki szuperhatalmat indokolta. Közben az ország marginalizálódott Európában. A bűnlajstromot többször felsorolták, közöttük a nemzeti kisebbségek diszkriminációját is. Én sok kritikai észrevételt egyoldalúnak tartok, mert nem veszi figyelembe – főleg az emberi jogokat exponáló kritikai észrevételek nyugatról – a délszláv utódállamok sajátosságait, hanem csak egyfajta abszolutizált kívánságlistát kérnek rajtuk számon. Az elnök halálával az általa teremtett és rá szabott politikai berendezkedés kiüresedett. Nincs hozzá hasonló, abszolút tekintélyű vezető. Várhatóan nem is lesz. Igény sincs rá, hiszen semmi sem indokolja a centralizált diktatórikus vagy autokrata típusú rendszernek a fennmaradását. Nemcsak a külső nyomás nem ezt akarja, sem a belső elvárás sem ez. Felhalmozódtak, és összetorlódtak a kezeletlen belső feszültségek. A nyugdíjasok és a

leszakadó középrétegek fokozódó elnyomorodását a hatalom tétlenül szemlélte. Igen bőkezűen fizette viszont a felső köztisztviselői réteget. A családi klientúra gazdagodott, miközben a jutalmak és prémiumok rendszere rendkívül szűk és a politikai lojalításra épülő rétegre korlátozódott. Nem találtak megoldást a háborús veteránok problémáinak megoldására, különösen, ami a rokkantakat és a családtagjaikat illeti. Kimerültek a deflációs gazdaságpolitika végső tartalékai is.

A horvát társadalom alapvetően csak fogyaszt, és nem termel. Ez egyébként nem idegen jelenség, inkább öröklött modell a szocialista Jugoszláviából. Ez természetesen nem tartható fenn, mert nincs finanszírozó. 1948 és 1989 között volt, de azóta nincs. Némi kockázat a jövőt illetően, hogy némely szociáldemokrata politikai vezetők is úgy gondolják, hogy a Nyugat megint szeret minket, hátradőlhetünk a fotelban, majd mindenféle szép papírt aláírunk, és az égvilágon nem kell tenni semmit, mert azok úgyis hozzák a pénzt. Ez több mint kockázatos felfogás. A gazdaságban az egyetlen húzó ágazat az idegenforgalom sem volt képes magához térni, aminek nyilvánvaló külső okai is vannak (koszovói háború, biztonsági megfontolások).

Az idegenforgalom problémái három pontban fogalmazhatók meg: a kínálat, a szolgáltatások alacsony színvonala nem indokolja a magas árszínvonalat. Az infrastruktúra leromlott, a szállodák jelentős hányada egy 20 milliós Jugoszlávia szociálturizmusára volt kitalálva (alacsony színvonal, olcsó árak, állami támogatás). A szállodák megmaradtak, az árakat emelték, a színvonal viszont romlott. A külföldi befektetők nem érdeklődnek az idegenforgalmi létesítmények iránt, mert látszattulajdont nem kívánnak vásárolni. Nagy gazdasági probléma, hogy a privatizáció eddig nem terjedt ki a gazdaság zászlós hajóira, és kimerült a család, illetve a politikai klientúra támogatásában. Nem volt valóságos privatizáció sem belöldön, sem külföldön.

Az egyetlen kivétel talán a Deutsche Telecom, amely 800 millió dollárért tavaly megvette a horvát Telecom 34 %-át azzal, hogy 51 %-ot is kaphat belőle két éven belül. Ezt a megoldást egyrészt az államkassza krónikus hiánya diktálta, másrészt az, hogy Hans Dietrich Genscher legyömöszölte Franjo Tudjman torkán a szerződést. Az a Hans Dietrich Genscher, akinek nem elhanyagolható érdemei vannak Horvátország függetlenségének nemzetközi elismertetésében. Szóval, mindez együtt nyilvánvalóvá tette az eddigi berendezkedés csődjét, és végül az okok összetorlódása előre vetítette a kormányzat bukását. Most a parlamentben 6 párti koalíció van, amelyben a szociáldemokrata és a szociálliberális párt alkotja a többséget, nekik van 71 mandátumuk, a másik négy kisebb pártnak összesen 14. Éppen nincs meg a kétharmados többségük egyikét szavazat híján, ahhoz, hogy módosíthassák az Alkotmányt, és hogy egy olyan kohabitációs struktúrát teremtsenek, amelyben a törvényhozó hatalomnak, a parlament által választott miniszterelnöknek van döntő szava.

A külpolitikában az integrációs szándékok tettekkel való alátámasztásának kellene az első feladatnak lennie, az alkalmazkodásnak az integrációs szervezetek elvárásaihoz. Van egyfajta nyitás Szlovénia és Bosznia–Hercegovina felé. Bosznia–Hercegovinában van rá fogadó-

Keletről Nyugatra Európa közepén

készség is. Szlovéniával mindig volt egy kölcsönös gyanakvás a két ország között, és nem vagyok biztos abban, hogy a deklarált szándékok őszinték. Elkezdődött egy európai uniós körutazás. Egy sor dologban léptek is előre, amit úgy lehetne megfogalmazni, hogy szavak, egyetértések és támogatások vannak, ugyanakkor a pénztárajtót még nem nyitották ki nyugaton.

A szomszéd országok. A kormányprogramban egy szóval van megemlítve Magyarország. Az a szó, hogy stratégiai partnerség, nem fordul elő. Tehát a stratégiai partnerséget a jelenlegi horvát vezetés nem Budapesten keresi. Ez logikus, mert nem erre jönnek, hanem arra. Tehát itt lehet, hogy valami aszinkron érezhető lesz. A *National* című lap egy múlt heti megnyilatkozásában utal arra, hogy az új magyar kormányzat nem mentes bizonyos nacionalista felhangoktól, főleg ami a magyar kisebbségek kezelését, Budapestről történő dróton ránngatását illeti. A *National* azt írta, hogy amikor Horvátországnak végig kell tekinteni a külpolitikai partnereit, akkor meg kell fontolni azt, hogy a magyar kormányzat regionális hatalmi szerepre tör. Főleg azért, hogy a magyar kisebbségek helyzetében módosulást érjen el. És ez Horvátországot is érinti. Akár magától írja ezt a *National*, akár mondták neki, valahol tessenek tudni róla. Nem is értem, hogy a magyar sajtóban ezt a *Népszabadság* jeles tudósítója, aki minden gonoszságra érzékeny és igen vitriolos tolla van, ezt nem fedezte fel.

Sikerült viszonylag hamar összeveszni néhány jelentős nyugati nagyvállalattal. Olyannyira, hogy az amerikai nagykövet az egyik szerződés felmondása esetére kilátásba helyezte, hogy az Egyesült Államok megvétózza Horvátország WTO tagságát. Miközben kedvező visszhangja volt Hercegovác maffiózó tömeggyilkos Hágába való elküldésének, Horvátországban nagyon negatív visszhangja volt annak, hogy a Hágai Nemzetközi Bíróság egy horvát tábornokot, bizonyos Tihomér Blacskitot 45 évi fegyházra ítélte.

Fontos feladat *az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása*, e jogok kezelésének új alapokra helyezése. A belpolitikában az elnöki túlhatalom leépítése, átlátható és kiszámítható döntéshozatali mechanizmus kialakítása és a választóknak felelős kormányzati struktúra felépítése. A gazdaságban az állami beavatkozás leépítése, a kiskirályok uralmának a megszüntetése, a tényleges privatizáció és befektetőbarát környezet kialakítása. Új törvényt akarnak hozni a külföldi beruházások ösztönzésére.

Kockázatok. Gyors kiábrándulás várható a gazdasági szükségintézkedések miatt. Ez még nem következett be, sőt a közvéleménykutatások egyelőre növekvő, főleg városi támogatásról szólnak, ugyanakkor nem lehet egy horvát Bokros-csomagot elkerülni. Olyan típusú gazdasági szanalási program kell, amit valakinek meg kell fizetnie. Ezt külföldi kölcsönökből meg egy eladósodott, évi 345 milliárd kunás folyamatos fizetési kötelezettséggel terhelt állami költségvetésből nem lehet finanszírozni. Például az alkotmánybíróság úgy döntött még az előző kormány alatt, hogy a nyugdíjak értékállóságát szavatolni kell. Ez 10 évre 30 milliárd kuna, amire nincs fedezet az államkinestárban.

Kockázat a politikai szövetségesek instabilitása, az eltérő érdekű pártszövetségek várható széthúzása. Korábban azt írtam föl magamnak, hogy kockázat a volt kormánypárt, a HDZ intenzív ellenzéki tevékenysége. Ez egyelőre nem bizonyosodott be, sőt talán az MDF-hez

hasonlóan megkezdődött önmaguk fölmarcangolása. Tehát az HDZ ellenzéki tevékenysége egyelőre nem érvényesül, inkább magukkal vannak elfoglalva. Kockázatnak érzem a konzervatív nacionalista diaszpóra kormányellenes fellépését. A diaszpóra jelentős összegekkel támogatta a Tudjman-rendszert, cserébe miniszteri pozíciókat kért.

Gondolom, tudják, hogy a Tudjman-kormány Kanadából költözött haza. Ők anyagilag valószínűleg nem érdekeltek abban, hogy a jelenlegi kormányzat sikeres legyen. Tehát, ez a fajta támogatás, amire számított a kormányzat, valószínűleg elmarad. Bizonytalanság a köztársasági elnöki jogkör jövője. Túlhatalma van, le kell építeni, ebben mindenki egyetért, koalíciós szerződés van róla, de hát azért évés közben jön meg az étvágy. Mesić köztársasági elnök úr ma már nem mindent gondol úgy, mint három hónappal ezelőtt. A helyi önkormányzatokban együtt kell élni a HDZ-vel. Van 21 megye, azoknak a megyei és városi közgyűlései. A HDZ-nek jelentős többsége van ezekben a helyi közigazgatási struktúrákban, és ez 2001. tavaszáig többé-kevésbé kitart. Akkorra tervezik a következő választást, de elképzelhető, hogy előre fogják hozni. Zágrábban már megkezdődött a választási kampány. Ott az előző kormányzat egy bonyolult konstrukció volt. Tudjman úr csapata egy 25–25-ös választási eredményből némi csalással a kormányzat javára 26–24 – arányt hozott ki, és ezáltal került a zágrábi törvényhozás és a zágrábi polgármesteri szék a HDZ kezébe. Most májusban választás lesz, amelyet valószínűleg elsöprő fölényrel a jelenlegi kormánykoalíció pártjai fogják megnyerni, és állítanak polgármestert. Mik az előnyei a jelenlegi berendezésnek? A társadalom, főleg a városi lakosság köztisztviselői, közalkalmazotti része, a nyugdíjasok és járadékosok támogatása ma egyértelmű.

Érzékelhető a Nyugat kiállása, amely egyes esetekben, anyagi segítségben is manifesztálódhat. Előnye a jelenlegi kormányzatnak, bizonyos értelemben az is, hogy a HDZ mögött álló, nem direkt politizáló, de mindig a győztesek felé igazodó tömeg, a kevésbé tudatosan politizáló választói tömeg automatikusan átáll a győztesekhez. Végül előny a kisebb koalíciós partnerek, tehát a négyes pártszövetség kényszerű együttműködése a hatalom megőrzése érdekében. Mert ha összevesznek, akkor mind a kettő kiszáll a Mercedesből, és ezt egyikük sem szeretné. Ugyanez vonatkozik végső soron *ultima rációként* a horvát kormánykoalíció pártjaira is.

Szilágyi Imre tudományos kutató, Teleki Intézet

Nem könnyű egy ilyen nagy terepismerettel rendelkező előadó után újat mondani. Megpróbálok mégis néhány fontos dolgot felvázolni. Az első az, hogy rendkívül rövid idő telt el. Szűk két hónapról beszélünk most. Még rövidebb az idő Stipe Mesić elnök hivatalba lépését illetően. Tehát nagyon rövid időről beszélünk. Szeretnék néhány szót ejteni arról, hogy milyen pártviszonyok vannak. Az első a Szociáldemokrata Párt és a Horvát Szociálliberális Szövetség koalíciója. Kettős koalíció működik a jelenlegi horvát kormányban. Egyrészt ez

Keletről Nyugatra Európa közepén

az általam említett szűkebb koalíció és ehhez csatlakozott a másik négyes koalíció. A négyes koalícióban van a Horvát Paraszt Párt. Ez egy régi történelmi párt. Voltak bizonyos jelek, amelyek őket időnként a volt kormánypárthoz közelítették, de hosszú idő óta ténylegesen ellenzéki szerepet töltek be. Hasonló a helyzet a Horvát Néppárttal, amelynek a korábbi vezetői az ún. „horvát tavasz”, az 1971-es horvát liberális és nemzeti megfontolásokat szem előtt tartó tömegmozgalom később eltávolított vezetői, az a csoport, amely visszatért a politikába. Van egy liberális párt, amely a most is működő Horvát Szociálliberális Szövetségből szakadt ki. És van még egy regionális párt.

Horvátországban nagyon erős a regionalizmus és az isztriai demokraták különösen erősek, ők léptek be ebbe a szövetségbe. Azért akartam ezt felvázolni, hogy lássuk: olyan *kormánykoalícióról* van szó, amely rendkívül heterogén elemeket tartalmaz. Ez a későbbi időkben nyilván nem fogja igazán megkönnyíteni a dolgot. Tehát nem olyan a helyzet, mint ha két vagy három párt koalíciójáról beszélnénk. Megemlíteném még a Szociáldemokrata Pártot. A vezetője Ivica Račan, aki a miniszterelnök is, régi karrierpolitikus. Ő volt az egyike azoknak, akik a '80-as évek legvégén a reformkommunista szárny élén álltak Horvátországban, amikor a horvátok és a szlovénok erőteljes változások beindítását szorgalmazták. Az elnök Stipe Mesić is azok közé tartozott, akik annak idején, '71-ben részt vettek a horvát nemzeti mozgalomban.

Tehát a horvát politikai elitnek egy jelentős része olyan emberekből tevődik össze, akik annak idején a '71-es az ortodox kommunista struktúrát reform irányba akarták elvinni. Ezeknek egy része erőteljesen nacionalista, vagy polgári megfontolásokat követett, Mesić, ezek közé tartozik. Róla azt is érdemes tudni, hogy tulajdonképpen az utolsó jugoszláv elnök: a Szövetségi Elnökség elnöke volt. '93–94 között összeveszett Tudjmannal, és néhány elvbarátjával együtt elhagyta ezt a pártot. Egy másik politikai formációt alakítottak, amely aztán átváltozott. Így jelent meg ennek az évnek az elején a politikai életben, mint elnökjelölt és egyáltalán nem tűnt esélyesnek. Minden jel arra mutatott, hogy a „futottak még” kategóriájába fog kerülni, mert a HDZ és a szociálliberálisok is állítottak jelöltet. Úgy nézett ki, hogy vannak köztük markáns politikai személyiségek is, és a Mesićnek nincs esélye. Rendkívül rövid idő alatt szerezte meg ezt a nagy népszerűséget, amivel megnyerte az elnökséget.

Ha a Horvát Demokratikus Közösség jelöltje futott volna be elnökként, akkor egy ún. kohabitációs rendszer alakult volna ki, ami sokkal nehezebb helyzetet hozott volna létre, mint amit most van. Ugyanis bár nem egyértelmű, hogy mit fog csinálni Mesić, de az ígéretek szintjén ő is azt képviselte, hogy erőteljesen le kívánja építeni az elnöki túlhatalmat. Erről tudni kell, hogy nagyon erős elnöki pozíció volt, ami a Horvát Demokrata Közösséggel együtt nagyon komoly hatalomkoncentrációt jelentett. Mesić kijelentette, hogy ettől meg kíván válni. Most vita van arról, hogy ki fogja megváltoztatni az Alkotmányt annak érdekében, hogy ez az erős elnöki túlhatalom csökkenjen. Mesić már kinevezett egy munkacsoportot, amely az Alkotmány megváltoztatásnak a programját kidolgozná, ugyanakkor a kormányzat is részt kíván ebből. Még nem lehet látni, hogy ez a játék hogyan fog eldőlni. Ami a

fő célokat illeti, deklaratív szinten teljes az egyetértés. Azt majd később látjuk meg, hogy a konkrét gyakorlat hogyan fog alakulni.

Nagyon érdekes a *média kérdése*. Ugyanis az Európai Unió és általában a nyugati hatalmak folyamatosan szóvá tették azt a situációt, ami Horvátországban kialakult. Azt, hogy a horvát televízióban igen erőteljes agymosási gyakorlat alakult ki. De tulajdonképpen a politikai élet minden szintjére érvényes az a dilemma, hogyan lehet a Horvát Demokratikus Közösséghez kötődő, az élet különböző területein meglévő politikai erőt úgy semlegesíteni, hogy ez ugyanakkor ne jelentse a jelenlegi hatalom túlhatalmát. Például a televízió élére a HDZ kinevezte a saját emberét, és a saját szempontjai szerint irányította az egész műsort. Ideális lett volna, ha ez magától átalakul független televízióvá. Ha ezt várták a jelenlegi kormánypárt képviselői, ez természetesen nem következett be. Most a miniszterelnök panaszkodik, hogy nem semleges a televízió, amely eddig a HDZ-kormányt dicsőítette, most viszont a jelenlegi hatalom gyalázására állította be magát. Mivel próbálkozik most a kormány? Kinevezte a televízió élére a szociálliberálisokhoz közel álló folyóirat szerkesztőjét, és azt várják tőle, hogy olyan televíziót hozzon létre, amelyre nem lehet azt mondani, hogy kormánytelevízió.

Jugoszlávia végső időszakában az ország *külső adósága* húszmilliárd dollár körül volt. Ennek az elosztása a most önálló köztársaságok között nem igazán történt még meg, de Horvátországnak sikerült 9 milliárd dollárral biztosítani a saját részesedését a külföldi adósságból. Nem tudom, hogy az ebből származó gondokat hogyan lehet majd megoldani. Annál is inkább, hogy már elkezdődött a szokásos kötélhúzás: mire fogják helyezni a hangsúlyt, és ki fog veszíteni. Az elégedetlenség, amely leváltotta az előző kormány jó részét, szociális gyökerű volt. Most vita folyik arról, hogy mekkorák voltak az ígérek, és most mi fog következni. A szociáldemokrata pártnak elemzés tárgyává kellene tenni a választási ígéreteit, a kormányprogramot és, hogy ebben a két hónapban most mi történt.

Szó volt arról, hogy irgalmatlan módon lecsökkentik az állami alkalmazottak fizetését, különösen a köztisztviselői karra vonatkozóan. Már látszik, hogy itt kemény visszavonulás van. A 40 %-os fizetéscsökkentés nem valószínű. – Szó volt arról, hogy a költségvetést 49 milliárd kunáról 42 milliárd kunára fogják csökkenteni. Ez 7 milliárd kunás csökkenés lett volna. Most úgy tűnik, hogy a 7 milliárd kuna helyett ez csak 1 milliárd kunával csökken. Az intézkedések tehát nem nagyon radikálisak. Nem is lehet, mert az életszínvonal rendkívül alacsony. Itt tehát egy csapdahelyzet van.

Az Európai Unió, a NATO, az Amerikai Egyesült Államok és különböző nyugati hatalmak képviselői e rövid két hónap alatt elrohantak Horvátországba (a korábbi időszakokba ilyen sűrű látogatásokra nem került sor), és mindenki arról biztosította Horvátországot, hogy maximális támogatásban lesz része. A morális és politikai támogatás tényleg a maximális, bizonyos értelemben talán nagyobb, mint Szlovákia esetében (pedig az sem volt akármilyen). Elhangzott több részről (Nagy-Britannia, az Európai Unió képviselői), hogy Horvátországot mintának tekintik a régióban. Ez több szempontból érdekes. Nyilván bele tartozik

Keletről Nyugatra Európa közepén

a régióba Magyarország is. Amikor azt mondják, hogy Horvátországot mintának tekintik, akkor feltehetően az ún. délkelet európai régióról (Horvátországot is belefoglalva a tőle délkeletre eső területről) van szó. Ez egyértelmű utalás Belgrád számára: egy ilyen típusú változást vár el a nyugat-európai szervezetek, illetőleg országok politikai vezetése.

A televíziónál már utaltam egy dologra, ami más területeken is megjelenik: hogyan lehet úgy biztosítani a politikai és gazdasági élet stabilitását, hogy mindenképpen megszabaduljanak azoktól az emberektől, akik szemben állnak az új kormánnyal. Két állami nagyvállalat élén már változás történt: az egyik az INA (a magyar MOL horvát megfelelője) és a villamosművek (MVN) élén az egész irányító társaságot leváltották. Most az a probléma merült fel, hogyan lehet úgy eltávolítani a HDZ körébe tartozó és alapvetően, politikai megfontolásokból kinevezett gazdasági média és egyéb területeken meglévő vezetőket, hogy ne romoljon el teljesen a HDZ-vel a viszony. Hiszen nyilvánvaló, hogy a politikai stabilitás azt kívánja, hogy megmaradjon valamiféle együttműködés a jelenlegi kormányhatalom és az ellenzék között. És hogyan lehet majd az adósságszolgálatot teljesíteni? Csökkenteni az adókat, és ugyanakkor a szociális feszültségeket oldani.

Juhász József egyetemi docens, ELTE

Horvátország előtt egyfelől van egy történelmi feladat, másfelől van egy történelmi esély. A nagy kérdés az, hogy az új kormányzat meg tudja-e ragadni ezt az esélyt? A történelmi feladat a Tudjman-korszak lezárása és egy Európa-kompatibilis Horvátország megteremtése. Ez Tudjman időszakában nem jött létre, nem is jöhetett létre, jelentős részben Tudjman és pártja ideológiai rögeszméi, politikai hibái miatt.

Annyival azonban tartozunk Tudjmannak, hogy elismerjük, maga a szituáció is rendkívül nehéz volt a '90-es évek elején. Természetesen el lehet képzelni olyan politikai utat is, hogy lehetséges egy, a köztársaság függetlenségét, területi egységét megvédeni képes politika anélkül is, hogy Horvátország elfajuljon egy nacionalista autokrata állammá. Ennek van elvi lehetősége, de azért ez mindenütt nagyon nehéz lett volna. Ez volt az az objektív szituáció, amelyre aztán rátapadtak Tudjmannak és pártjának az ideológiai és politikai rögeszméi, „társagresszori” beavatkozása Boszniában. Ez már egyáltalán nem fakadt szükségszerűen a forradalmi szituációból, és ha politológiai elemzőként meg is tudjuk érteni, hogy is jött létre ez a folyamat, de semmiképpen sem fogadhatjuk el. Ez rendkívül súlyos történelmi bűne Tudjmannak, aki bizonyos történelmi missziót a '90-es évek elején betöltött és – ha úgy tetszik – vannak bizonyos érdemei, sajnos azonban ennek az lett a végeredménye, hogy *létrejött egy független, de nem modern EU-kompatibilis Horvátország*, és nagyon hosszú időre elment az a vonat, amikor az euroatlanti integrációs folyamatokba be lehetett volna kapcsolódni. Horvátországnak – akár önmagában nézve, akár Jugoszlávia részeként – a gazdasági adottságait és kulturális tradícióit nézve minden esélye meg lett volna arra, hogy

Szlovéniává, vagy Magyarországgá, Csehországgá váljék, hogy bekerüljön az euróintegráció első körös csoportjába. Ebből a körből teljesen kimaradt, és még a második körből is kimarad, miután az eurointegrációnak politikai és pénzügyi nehézségei miatt vannak határai. Könnyen lehet, hogy ma már bármilyen jó teljesítményt is nyújt az új horvát kormányzat, a Nyugat nem tudja „megjuttalmazni”. A maximum, ami bekövetkezhet, hogy Horvátország eljut arra a szintre, ahová Szlovákia, Románia, Bulgária került a kormányváltások után. Egy olyan országból, amelynek minden esélye megvolt arra, hogy Szlovéniává váljék, Tudjman egy olyan országot csinált, amely ma bár független, a belátható közeljövőben politikailag a perspektívája az, hogy esetleg elérje Szlovákia szintjét.

Most a történelmi feladat, hogy létrejöjjön egy eurokompatibilis Horvátország, még akkor is, ha a Nyugat esetleg nem tudja „megjuttalmazni”. Ugyanakkor van egy történelmi esély, hogy a Nyugat, a nemzetközi közösség mutat egy nyitottságot arra, hogy Horvátországot azért legalább a második körös országcsoportba befogadja. Ez látszik, amikor a politikusok egymás sarkát tapossák, hogy eljussanak Zágrábra. Igaz, hogy ezek jobbára csak demonstratív politikai lépések. Valószínűleg igaz, hogy a pénztárcák ettől még nem nyílnak meg (és nem is fognak könnyen megnyílni). De kétségtelen, hogy '91 óta nem volt ilyen jó megítélése Horvátországnak és nem biztos, hogy ez sokáig fog tartani. A kormány felelőssége nagy, hogy elindítson egy olyan folyamatot, ami ezt megtarthatja, és Horvátországot legalább egy Szlovákia, Bulgária típusú második körös országgá beemelhesse. Ez az a feladat és esély, ami az új kormányzat előtt áll.

Melyek azok a gondok, problémák, amelyek veszélyeztetik azt, hogy az új kormány megoldja ezt a feladatot, és képes legyen ezt az esélyt megragadni? Nagyon sok ilyen probléma van. Az új kormányzatnak az az instabilitása, hogy hat pártnak együtt kell kormányoznia, ez még akkor is rettentő nehéz lenne, ha egyébként tökéletes lenne közöttük a szinkron. Egy ilyen szituációban, amikor a nagykoalíció két kiskoalícióból áll, és a hat pártot tulajdonképpen csak két dolog köti össze, (és ezek közül az egyik már nem is létezik): az, hogy Tudjmantól mindegyikük szeretett volna megszabadulni, és valójában már csak az az egyetlen dolog maradt, hogy a hatalmat csak közösen tudják megtartani. Ezen túl azonban nagyon nehéz lesz politikai egységre jutni.

A másik probléma az, hogy az új hatalmi szerkezet nem úgy alakult, ahogyan előzetesen a koalíciós alkuk során leosztották. Egy kívülálló villámgyorsan befutott az elnöki posztra, ami azt jelentette, hogy a kis pártoknak – főleg a néppártnak – az önbizalmát megerősítette ez a folyamat. Én nem látom olyan élesnek azt a veszélyt, amit Racan is szokott mondogatni, hogy az új elnökből egy mosolygós Tudjman válhat. Nem biztos, hogy az válik belőle. Úgy gondolom, hogy '93-'94-től Mesić politikai pályafutása eléggé konzekvens ahhoz, hogy elhiggyük, ő is az elnöki jogkör csökkentésének híve. Más kérdés, hogy az ő felfogásában az elnöki jogkör szűkítése megállna olyan középerős elnöki jogkör létrehozásánál, ahol az elnöknek kiegyensúlyozó, a végrehajtó hatalmat egy kicsit ellenőrző szerepköre van. Még problémák forrásává válhat, hogyan tudnak megegyezni az elnöki jogkör szűkítéséről. Mesić

Keletről Nyugatra Európa közepén

azt mondta, hogy ha kell, még a népszavazást is kiírja erről. A kormánynak nincs meg a kétharmados többsége, ami a döntéshez kell, (151-ből 95 helyük van), igaz hogy a kisebbségi képviselők ilyen alapvető kérdésben valószínűleg velük szavaznak és a HDZ-től is meg lehet szerezni szavazatokat. De ez nem lesz olyan automatikus, mint ahogyan korábban tűnt.

Van egy másik eleme is ennek a kormányzati instabilitásnak. A győztes koalíció kisebbségi, szociálliberális partnerét frusztrálta az, hogy két szék közül a padlóra estek. A legnagyobb pozíció, amit el tud foglalni a miniszterelnökhelyettesi poszt. Jelentéktelen, néhány százalékos pártoknak is jelentősebb szerepük van. És ott van Budisa, akinek semmiféle állami rangja nincs, és esetleg Zágráb főpolgármestere lehet. Jól tennék, ha ezt átengednék, de ez eltérne az egyébként is rettentő nehezen létrejött koalíciós egyezségtől, még a két párt között is, meg együtt is a hat párt között. Sok a személyi ellentét is, valóban okosan kell eljárni, és valami módon a liberálisokat vissza kell juttatni egy jobb pozícióba. A dolog lényege, hogy nem olyan stabil ez a kormányzat, mint a választási győzelem pillanatában, vagy a sajtó, a hírek alapján látszott. Miközben rendkívül nehéz feladatokat kell megoldania.

A feladatokat nehézségi fok szerint szerintem három csoportra lehet osztani. Az egyik csoportba sorolnám a TV ügyét, a korrupció elleni harc megindítását, az emberi jogi egyenlőség megerősítését a *horvát belpolitikai élet demokráciahiányos állapotának a felszámolását*. Ez viszonylag a legkönnyebb csoport, mert ebben a hat párt között megvan az egyetértés, vagy könnyen megteremthető. A HDZ-s tévé senkinek nem jó. A korrupcióban ezek a pártok az elmúlt tíz évben örök ellenzéki státuszra kényszerültek, a korrupció haszonélvezője a HDZ klientúra volt. Itt tehát viszonylag könnyen létrehozható a politikai egység. Nehezebb kérdés a gazdaság és az alkotmánymódosítás.

A gazdasággal kapcsolatban nekem is az a véleményem, hogy egy dolog a választási program, és más dolog a kormányzati gyakorlat. Ezt mindannyian tudjuk, és ezt alapján véve a horvát közvélemény is tudja. Ennek ellenére úgy látszott, hogy a koalíció a választási programjában maga is elhitte azt, hogy a közpénzek korrupciós elfolyásának a megakadályozásával, a boszniai horvát miniállam finanszírozásának a radikális csökkentésével, és a belpolitikai fordulattól szinte automatikusan meginduló nyugati segélyekkel szanálható lesz a horvát gazdaság. Hogy nem lesz szükség egy Bokros-csomagra. Most azonban egyáltalán nem biztos, hogy nem lesz rá szükség.

A feladatok harmadik csoportja a *Hágai Törvényszékkel való együttműködés*, a daytoni folyamat támogatása, a menekültek kérdése, ezen belül is a szerbek visszatérésének a lehetővé tétele. Ezek a legnehezebbek, a legproblematisabban megoldhatók. Ugyanakkor ezek azok a pontok, ahol a Nyugat a leggyorsabb, leghatározottabb, leglátványosabb változást várja el a horvát kormánytól. Itt lesznek szerintem a külső megfigyelőt érő legnagyobb meglepetések. Az új horvát kormányzat korántsem fogja olyan lelkesedéssel és ütemben kiadni a Hágában vádoltakat, mint ahogy ők maguk is sugallták a kampány során. Nyugat azonban ezt elvárja, és a sajtó is sugallja. A dolog lényege az, hogy olyan embereket kellene kiadni, akik minden bizonnyal háborús bűnösök, de a horvát közvélemény igen jelentős ré-

szének a szemében még ma is nemzeti hősök. És ez nemcsak a HDZ-re tekintő közvélemény szemében van így, hanem egy ettől szélesebb körben is. A mostani kormányzatban is jó néhány olyan politikai áramlat van, illetve a mögöttük álló közvéleménycsoportokban, akik úgy látják, hogy bár horvátok is követtek el háborús bűnöket, de ahol „irtják az erdőt, ott röpköd a forgács”. Igen nagy szó, hogy ma már van egy délszláv nemzet, amely hajlandó elismerni ezt, és nemcsak a többiben látja a háborús bűnöst, hanem legalább elvben saját magában is. Úgy veszik, hogy ezt nagyon nehéz lett volna elkerülni – de miért „pont rajtunk kezdik”? Ez bizonyos fokig még az új kormányzat legnagyobb pártjáról is igaz, hiszen ezekben a nemzeti kérdésekben az SZDP és a Budiša-párt is eléggé lágy ellenzékét képviselte a Tudjman-kormányzatnak. Nekünk is nagyon nehéz lesz elhinni azt, hogy rögvest ki kell adni, mint háborús bűnösöket, olyan embereket is, akiket az ellenzék nemzeti hősnek tart. Ha nagyon radikális politikai váltást vár el a külföld a kormányzattól, akkor ez belpolitikailag megoldhatatlan feladat elé állítja őket. Az első jelek arra mutatnak, hogy nem lesz olyan zökkenőmentes a Hágával való együttműködés.

Ugyanez a helyzet a daytoni folyamattal is. A választási győzelemnek fontos eleme volt, hogy a horvát közvélemény nem egyszerűen a korrupciótól, vagy ilyesmitől szeretett volna megszabadulni, hanem a hercegovinai lobbinak a korrupciós uralmától is. Biztos, hogy csökkenteni fogják Herceg-Bosznia pénzügyi és politikai támogatását, de Horvátország teljesen nem hagyhatja magára a boszniai horvát közösséget. Ezért a kormány boszniai politikáját nem determinálhatja kizárólagosan a nyugati elvárásoknak való megfelelés.

Hasonló a helyzet a menekültek visszatérésével, ezen belül a Horvátországból elmenekült szerbekkel. Az ő visszatérésükre van lehetőség, a kormány ígéretet is tesz, el is fogadja a közvélemény, hogy ez része a megbékélésnek, meg része annak is, hogy pl. a boszniai horvát menekült is haza tudjon menni. Most sokszor ő sem tud hazamenni, mert egy szerb menekült lakik a régi házában. Igen ám, de amikor jönnek ezek az emberek, és munkát, lakást kell majd adni nekik, akkor sok minden másképp fog kinézni, fellobbanhatnak a felgyülemlett régi feszültségek. Jellemző példa, hogy nemrégiben visszatelepült egy fiatal szerb nő egy Zágráb környéki kisvárosba, és három részeg horvát fiatal meggyilkolta, és a horvát kormányzat majdnem úgy tesz, mintha semmi sem történt volna. Nem meri határozottan bíróság elé állítani a három randalírozó részeg fiatal. Ez olyan értelemben nehéz probléma, hogy a Nyugat ezeken a pontokon várja el a legradikálisabb fordulatot.

Vannak azért biztató jelek is. A horvát kormányzat egészében véve látja, hogy azt a lehetőséget, ami most újra megnyílt Horvátország előtt, nem szabad elszalasztani. Erre foggékony a horvát közvélemény is, ezért a kép mégsem annyira pesszimista, mint ahogy én most felvázoltam. A politikában nagyon fontos, hogy bármennyire nehéz feladatok állnak az új kormányzat előtt, és az bármennyire instabil, pillanatnyilag nincs alternatív politikai erő. A HDZ valóban azzal van elfoglalva, hogy teljesen szétverje magát, és a közvélemény a kormánypártokat támogatja. Ha most lennének a parlamenti választások, akkor az SZDP–SZLSZ koalíció közel 51 %-ot kapna, a HDZ meg alig több mint hetet. Ez sokkal na-

Keletről Nyugatra Európa közepén

gyobb különbség, mint ami magán a választásokon volt. Ennek alapján én most úgy gondolom, hogy van esély egy nagyon határozott fordulatra, és az új horvát kormányzat minden botladozása, bizonytalankodása ellenére, meg kell, hogy érdekelje a megelőlegezett bizalmat a Nyugat részéről, és Magyarország részéről is. Mert itt nem lehet gyors fordulatot elérni, és nem kell néhány hét után mindent számon kérni rajtuk. Ez igen nagy hiba lenne. Részben Horvátország miatt, mert ha megbukik a kísérlet, akkor jöhet egy újabb nacionalista hullám. Részben azért, mert Horvátország valóban példa lehet a posztjugoszláv régió számára, ha sikerül bebizonyítaniuk, hogy egy nem nacionalista kormányzat is képes lehet a nemzet érdekeinek a megfelelő képviselésére. Sőt, jobb feltételek alapján tudhat megegyezni a Nyugattal, és beilleszkedni Európába, mint egy nacionalista kormányzat. Ez jelentős mértékben megmozdíthatja a boszniai szerb politikai viszonyokat is. Hiszen a nacionalista pártoknak és a nacionalista politikusok uralmának az egyik legfontosabb alapját a nemzeti fenyegetettség érzete adta – részben valóságosan, részben tévhitként. Nagyon sokan azt hitték, hogy nemzeti sorskérdésekről van szó, amiket csak nagyon erős és egységes nemzeti mozgalomba tömörülve oldhatnak meg. Ha jön egy baloldali szociáldemokrata kormányzat, amely nem a nemzeti érdekeinek a „feláldozásával” illeszkedik be Európába, akkor másképp fog hangzani az ellenzéki egység létrehozásának szükségessége Szerbiában és a boszniai miniállamokban is. Tehát valóban precedens értékű lehet, hogy mi történik most Horvátországban.

És ebben a körben talán azt is el lehet mondani, hogy az MSZP-nek mint már a nyugati szociáldemokráciába befogadott legitim szociáldemokrata pártnak is van olyan felelőssége, hogy a horvát szocdemeket besegítse ebbe a körbe, egyfajta lobbistájuk legyen. Hiszen általában azt látjuk, hogy a délszláv régióban a szocialista nevű pártok egyik része nem szolgál rá erre az elnevezésre, a másik része pedig törpepárt. A szlovén mellett a horvát SZDP az egyetlen, amely viszonylag jelentős erő. Kormánypozícióba került, és bizonyíthatja a délszláv körben, hogy van a nemzeti kérdésekre nemcsak nacionalista válasz, hanem szocialista válasz is. Ilyen szempontból számomra elég kézenfekvően adódik, hogy az MSZP-nek lehet egy ilyen szerepe.

Szeretnék a *magyar–horvát stratégiai partnerség kérdéséhez* is hozzászólni. Én is úgy láttam, hogy a mindannyiunk által akceptálható történelmi, gazdasági, szomszédsági érvek mellett az Orbán-kormány látványos kiállása – nem egyszerűen Horvátország, hanem a tudjmani Horvátország mellett – azon is alapult, hogy nálunk is nemzeti-konzervatív kormányzat volt, amely ideológiailag, érzelmileg közel állt a szintén nemzeti horvát kormányzathoz. Látványos módon működtek bizonyos közös szerbellenes reflexek is. De a legfontosabb, ezen túlmenően is úgy tűnik, mintha a magyar kormány úgy gondolta volna, hogy Magyarország – a régió szomszédságában lévő egyetlen NATO-tagállamként – Horvátországra mint kisebbik partnerre (nem egyszerűen csak partnerre, hanem kisebbik partnerre!) is támaszkodva regionális vezető szerepet célozhat meg. Valószínűleg ezek is motiválták az Orbán-nyilatkozatokat, mint mindannyiunk által akceptálható célok.

Ennek ellenére tényleg vannak a magyar–horvát stratégiai partnerség létrehozására mindannyiunk által akceptálható célok, és ha létrejön egy Európa-kompatibilis Horvátország, akkor egy szoros magyarhorvát kapcsolat kiépítése nem ütközik olyan falba, mint ahogyan most látványos módon az Európai Unió rosszallásába beleütközött. Ezzel azt akarom mondani, hogy van egy racionális magva annak, hogy létrejöjjön egy magyar–horvát kapcsolatrendszer. Ez értelmes dolog lehet, és most Horvátország átalakulásával az esélye is növekedhet. A következő két évben ez jelentős részben azon múlhat, hogy a magyar belpolitikában a szociálliberalizmussal élesen szembenálló kormányzat el tud-e fogadni stratégiai partnerként egy szociálliberális, baloldali horvát kormányt. Illetőleg attól, hogy a horvát kormány most meghatározó erői mennyire keresik a kapcsolatot. Nem vették-e nagyon zokon azt, hogy Orbán Viktor nemcsak Horvátország, hanem kifejezetten a tudjmani Horvátország mellett állt ki?

Havas Péter politikatörténész

Két rövid megjegyzésem van. 1. Egyetértek azzal, hogy bár a szociáldemokrata-liberális koalíció stabil, az tovább erősödhetne, ha a liberális vezér Budisa helyet kaphatna a megújult államvezetésben, vagyis konkrétan: megválasztanák zágrábi polgármesternek. 2. Az új kormánynak több kihívással, nehézséggel kell majd szembenéznie. A most átalakuló, de még érdemben tudjmani horvát politikai rendszerben és társadalomban a hadsereg és vezetői erős pozíciókat és előjogokat szereztek a háború folyamán és ezeket meg is akarják tartani. Račanéknak úgy kell demokratizálni a hadsereget, hogy ne kerüljenek szembe a hadsereggel, de annak befolyását a védelmi kérdések medrébe szorítsa és fokozatosan megszüntesse „ellenhatalmi” pozícióit. Minden bizonnyal a kormány törekvései ellenállásba fognak ütközni, de ezt a demokrácia megerősítése érdekében vállalni kell.

Ami a szociáldemokrata pártot illeti, esetében az az alapkérdés, hogyan lehet a szociáldemokrata értékeket, elveket megtartani, de egyúttal honvédőnek, nemzetinek maradni. Az országban háború volt és ennek jegyében jogosan alakult ki egy természetes és egészséges hazafias hangulat. Csakhogy, mint ez már a történelemben sokszor előfordult, ehhez csatlakoztak a sovinszta és nacionalista hangulatok is. Ezeket elvben nem szabadna összekeverni, de a gyakorlatban különválasztani, az egyiket támogatni, a másiktól elhatárolódni a csak fokozatosan lehet. Úgy gondolom ez a horvát szociáldemokraták alapvető dilemmája, amelyet tökéletesen még nem sikerült megoldani. Sokszor elhangzik, hogy a horvát SDP nacionalista, amit én túlságosan sommásnak és túlzott megállapításnak tartok. Az is igaz azonban, hogy csak nagyon óvatosan foglalt állást az olyan kérdésekben, mint a krainai szerbek sorsa. Másrészt viszont nem lehet eltekinteni attól a valóságos tényről, hogy a horvát SDP az első olyan baloldali párt volt ebben a háborús térségben, amely megnyerte a választásokat és kormányzó párt lett. Mivel a párt választási koalícióban nyert és az 47%-ot kapott, ne-

Keletről Nyugatra Európa közepén

héz pontosan kimutatni mennyi ebből a szociáldemokrata szavazat, de józan becslések alapján az nem kevesebb, mint 35–37% Račanék pártja tehát Horvátország legerősebb pártja lett és azt a HDZ-t előzte meg, amely egy pár évvel ezelőtt legyőzhetetlennek tűnt.

Tabajdi Csaba

Néhány dolgot szeretnék megkérdezni Szalai nagykövet úrtól a horvát–szlovén viszony. Az új horvát kormány részéről a nyitás nem egészen őszinte, vagy eleve mind a két ország részéről van egy előítéletesség és egymással szembeni gyanakvás? Račan elég karizmatikus figura-e ahhoz, hogy össze tudja tartani ezt a hat pártból álló koalíciót? Én többször találkoztam vele, de ezek után sem tudom megítélni. Ehhez jobban kellene ismerni az ottani belső viszonyokat. Van-e esély arra, hogy az európai integráció második körében Horvátország fölzárkózzon?

Szalai Zsolt

Szlovénia és Horvátország viszonyában van három lényeges pont. Kezdjük a dolog pszichológiai oldaláról! A szlovének úgy vannak elkönnyelve a térség többi országában, hogy ravas, ügyes, jó üzletemberek, akik a zavarosban is tudnak mindenféle halászati eszközök igénybevételével sikeres üzleteket csinálni. A legjobb példa erre, hogy a körülzárt Szarajevóban, amit ugye körbevett a szerb tűzéréség, ahol az élelmiszerellátás igen nehézkesen volt megszervezhető, ott csak Szlovéniából származó sört, bort, üdítőitalt, konzervet és minden egyébét lehetett kapni. Nem volt horvát, nem volt magyar és semmilyen más. Nyilván van valami magyarázata, hogy a szlovén üzletemberek, a szlovén kereskedelem, a szlovén gazdaság megtalálta azokat a csatornákat, amelyek azáltal nyíltak meg, hogy a horvátok és a szerbek a két nagyobb államalkotó törzs vagy nemzet az egykori szövetségi Jugoszláviában megszakította egymással a viszonyt.

Horvátországban az előző kormányzat idején elég markánsan érzékelhető volt egy nagy adag gyanakvás minden szlovén törekvéssel szemben abból a megfontolásból, hogy ezek jól jártak, mi meg elvittük a háborút, minket besoroltak a nyugatiak az ismert „hat plusz, egy mínusz” formulába. A hat jugoszláv tagköztársaság plusz Albánia a „rosszak”, ezekre vonatkozik az ún. regionális megközelítés, amelyet '96-ban megfogalmazott az EU a térség kezelésében. Rendezni kell egymásközi vitáikat, és meg kell találniuk a békés megoldást a köztük lévő kérdésekre, majd akkor állunk velük szóba. Szlovénia volt a mínusz, amelynek a kezelése és minden egyéb egészen más szintű, mint a többi jugoszláv utódállamé. Tehát a horvát politikában a Tudjman korszak idején eléggé markánsan érzékelhető volt egy nagy adag ellenszenv és utálat a szlovén vezetés és a szlovén politika iránt. Szlovéniát nem ismerem

annyira, tehát az ő nevükben nem tudok nyilatkozni. Van azonban *három olyan kulcskérdés*, amely nagyon megnehezíti a kettejük közötti igazán hosszú kiegyezést. Ez az *atomerőmű*, amit közösen építettek, és amelynek a tulajdonjogi hányadára a horvát fél olyan formában tart igényt, hogy akkor ingyen kapjon atomenergiát a saját részesevé fejében. Évek óta tárgyalnak róla, és nem tudnak megegyezni. Vannak kisebb-nagyobb zavaró *határviták*. Igaz, hogy már majdnem kijelölték az összest, de ahhoz képest, hogy 440 km hosszú ez a határ, elég sokáig dolgoznak rajta. Probléma szlovén oldalról a tengeri határ kérdése. Jugoszlávia és Olaszország között 1947-ben a tengeri határvonalakat meghúzták, és ebből teljesen nyilvánvaló, hogy a határ egyik része Olaszország, másik része Jugoszlávia. Igen ám, csak amikor Jugoszlávia megszűnt, és kialakultak az önálló független köztársaságok, Horvátországnak és Olaszországnak a tengeri határa úgy találkozik, hogy *a szlovénoknak nincs lehetőségük a nyílt tengerre való kijutásra*. Van ugyan egy 45 kmes partszakuk, de ezt úgy zárja be a másik ország, hogy nekik a nyílt tengerre nincs kijutásuk. Megengedik a szabad hajózást a nem nemzetközi vizeken, de az olaszok és a horvátok közötti sajátos összjáték révén fizetséget igényelnek ezért. Hogy mennyit fizessenek, és milyen technológiával arról nem tudtak megállapodni. Vannak konkrét alapkérdések, amelyek elválasztják a két országot, és ez nem annyira a politikai vezetéstől, vagy a kormányzatok színezetétől függő dolog. Ez nemzeti ügy, és ezeket az alapvető kérdéseket tetézi egyfajta pszichológiai beidegzettség. Az embert azonban óvatosságra inti, hogy ezek a nagy látványos szövegek valóban tartalommal tölthetők-e meg? Ami az Európai Unióhoz a második körben való csatlakozás esélyét illeti, úgy látom, hogy ennek van realitása.

Szilágyi Imre

A szlovén–horvát viszonyoknak erőteljes pszichológiai háttere van 1840-től mind a mai napig. Az említetteken kívül van egy harmadik probléma is. Van egy bank, amit a szlovének működtettek, a horvát és bosnyák állampolgárok oda bepakolták a devizájukat, mert az volt a legjobb Jugoszlávia-szerte, és egy komoly pénzügyi vita van arról, hogy kit illetnek meg az oda bepakolt devizák, és mikor, kinek kell ezt visszaadni. A nézeteltéréseknek egy rendkívül erőteljesen objektív háttere van. Viszont az is tény, hogy a jelenlegi horvát és szlovén vezetés egy része között nagyon jó személyi kapcsolatok vannak. Hogy a továbbiakban mi történik, azt nehéz előre látni. Mind a két fél arra játszik, hogy az adott összefüggésben a maximálist tudja beseperni, és taktikázás folyik mind a három területen.

Az egyik legnehezebb probléma a heterogén koalíció stabilitása, és hogy mi várható az Európai Uniótól. Kulcskérdés a hágai bírósági ügy is. Nyilvánvaló, hogy a háborús bűnösöket el kell ítélni, viszont ha akár anyagilag, akár morálisan túllépnek egy bizonyos határt, az rendkívül megnehezíti Račan politizálását. Nem tudom, mennyire várható el az Európai Uniótól, hogy beleélje magát a kormánynak a helyzetébe. Hol úgy tűnik, hogy van

Keletről Nyugatra Európa közepén

valamennyi megért és, hol úgy, hogy semmiféle megértés nincs a helyi sajátosságok iránt. Az is nagy kérdés, hogy a gazdasági helyzetet mennyire segít az idegenforgalom fellendülése. A gazdasági helyzet erősen meg fogja határozni azt, hogy ez a rendkívül heterogén koalíció mennyiben lesz összetartható.

Egy ellentétet megemlítek, hogy ez világos legyen. Az ellenzéki összefogás azért nem jött létre korábban, mert '95 körül, amikor lehetett látni, hogy a háborúnak vége van, és a belpolitikai kérdések kerülnek előtérbe, felmerült az ellenzéki összefogás gondolata. De akkor mindenki a saját párt érdekeit követte. A Horvát Parasztpárt, amelynek a vezetője jelenleg a parlament elnöke, nem akarta, hogy létrejöjjön a szociáldemokraták, a szociálliberálisok és a Horvát Parasztpárt között az együttműködés, egyrészt azért, mert ideológiai ellentétek voltak, másrészt, azért mert nyilvánvaló volt, hogy úgy érezte, hogy az összefogás a választási bázist szűkíti. A parasztpárt tehát nem akart összefogni, a volt kommunistákkal. Ez az ellentét most ugyan nincs jelen, de nyilvánvaló, hogy amikor a feszültségek növekedni fognak, akkor ez előkerülhet.

Az európai integráció ügyében én a horvátokat a szlovákok mellé sorolom. Úgy gondolom, hogy hamar eljuthatnak arra a szintre, ahol most a szlovákok vannak. Szlovákiában sem stabilizálódott még a helyzet, ott sem biztos még, hogy mi történik. Nem kezdtek meg az Európai Unió képviselői az összes csomag tárgyalását, hanem leszűkítették. Horvátországban az a nagy kérdés, hogy a heterogén koalíció a nagyon nehéz gazdasági helyzetből hogyan tud olyan helyzetet teremteni, amit az Európai Unió elfogad. Egyébként sok horvát politikus felismerte, hogy a menekült kérdést mindenképpen meg kell oldani, mert ez az Európai Unió legfőbb kívánsága. Horvátország ebből a szempontból nehezebb helyzetben van, mint Szlovákia. Szlovákiában a roma kérdést szokták felvetni, mint megoldandó problémát, Horvátországban pedig a menekült kérdést. Nem tudom, melyiket nehezebb megoldani.

Szalai Zsolt

Ha megengedik, akkor én még a Račan–Mesič jelenségről teszek néhány megjegyzést. – Magyar analógiával élve Račan a Németh Miklós, Mesič meg a Pozsgay. Annyi a különbség Németh Miklós és Račan között, hogy Račan Horvátországban átélte az első háromnegy évben a karantént, amiben a kommunizmushoz kapcsolható párt létezett nacionalista háborús körülmények között, amilyen itt Magyarországon nem volt. Hogy az ő karizmatikus hatása képes-e egybetartani a koalíciót? Az én benyomásom az volt, hogy az elmúlt tíz évben nagyon visszafogott szerepet töltött be, és tudatosan tolt előtérbe olyan szociáldemokrata vezetőket, akiknek nem volt olyan tehertétel a múltjában, mint neki, akik tehát kevésbé voltak támadhatók. Igazából nagy kaliberű politikusi képességeket, amelyek egy ilyen bonyolult országban, egy nehéz helyzetben átvezetik a szakadékon az államot, még nem láttunk tőle. Ugyanakkor azt kell mondanom, hogy jól indult, eddig nagyon óvatosan kezelt minden

válságjelenséget. A koalíciós pártok között van az Istriai IDS, amelynek a bankjára most ráhúzták a csődöt. Az IDS egyetlen minisztere közölte, hogy akkor ő kilép a koalícióból. Račan 24 óra alatt lecsillapította ezt az egészet azzal, hogy az oda-vissza fenyegetőzések nem vezetnek sehová.

A Mesič jelenségről. Az én problémám vele az, hogy annyi mindent megpróbált már. Ő ugyanúgy a JKSZ-ből indult, mint Franjo Tudjman, és valóban eltávolodott onnan, majd része lett a HDZ vezetésnek, mégpedig olyannyira, hogy Franjo Tudjmant ő találta ki. Egy olyan figurát kerestek a HDZ élére a '80-as évek végén, aki látványosan már jó korán kivált a JKSZ-ből és a Tito irányzatból, és aki hiteles az emigráció számára is mint potenciális vezető. De Tudjman fölé nőtt, mint a bűvészinás, és háttérbe szorította azokat a politikusokat, akik őt azért tolták előtérbe, mert ő volt a legkevésbé kompromittálható. Aztán szakított Tudjmannal, alapított egy Független Horvát Demokrata Közösség című pártot, ami nem sikerült. Aztán megvette őt a HNSZ, a néppárt, amely a '70-es évek „horvát tavaszának” volt a vezére. Ott alelnök volt, most pedig nem igazi pártjelöltként került hatalomra, mert a saját pártja sem volt igazán meggyőzve arról, hogy neki indulnia kell. A határozottabb és lendületesebb retorikával győzött Budiša liberális elnökjelölttel szemben. Ő volt az, aki nagyon határozottan leszámolást és azonnali rendcsinálást, nagytakarítást hirdetett. Ennek megint van analógiája a '90-es évek Magyarországgal. Az SZDSZ '90-ben radikális rendcsinálást hirdetett. Az MDF óvatosabb volt, és a polgárok többsége az MDF-et választotta, mert az hirdette a kevesebb felfordulást.

A másik motívum kétirányú. Nem hiszem, hogy feltétlenül hátrány, hogy Mesič az elnök, mert valóban népszerű. Még ma is megtalálja az emberekhez a hangot, közvetlen, nyílt, nem költözött be a palotába. Budiša merev, szögletes, nem akarom mondani, hogy fafejű, de inkább taszító. Az SZDP helyzetét a koalíción belül Mesič köztársasági elnöksége inkább erősíti, mint gyengíti. Az én felfogásom szerint, mert egy erős Budiša és egy erős HSZLSZ a közvetlen koalícióban nagyobb hatást gyakorolna a kormányzati politika főirányára, mint a jelenlegi helyzetben. Ezért érzem kétségesnek, hogy az SZDP hajlandó vállalni a zágrábi választáson Budiša támogatását. Mert ha odaáll az SZDP a zágrábi választáson a liberálisok mellé, akkor biztosan ő lesz a polgármester. De van egy saját jelöltjük, Milan Vandic, a szociáldemokrata párt zágrábi főnöke, aki szintén polgármester akar lenni. Ha egymás ellen indulnak, akkor valószínűleg Vandic nyer, és akkor Budiša megint hoppon marad, és ez nem a legjobb a koalíció számára.

Juhász József

Képes-e Račan összefogni a koalíciót? Korábbi teljesítményéről annyit. – Egy olyan lehetetlen helyzetben, amilyen az elmúlt tíz évben volt, a horvát szociáldemokráciát összetartotta, és választási győzelemre képes párttá emelte. Igaz, ebből még nem látjuk, hogy egy orszá-

Keletről Nyugatra Európa közepén

got hogyan fog tudni kormányozni, de én látok lehetőséget arra, hogy összetartsa. Mesič egy kicsit olyan, mint egy őrült próféta. Vannak benne kiszámíthatatlan elemek, annak ellenére, hogy én optimistábban ítéltem meg az első körben, de ilyen szempontból ő is egy fekete ló. Bizonyos szituációban integráló szerepre alkalmasabb lehet, mint az inkább kimért entellektüel, Račan.